

Krzysztof Łożyński

"Ziemia lubawska - przyroda,
historia, osadnictwo, społeczeństwo,
gospodarka", Jan Falkowski, Toruń
2006 : [recenzja]

Echa Przeszłości 8, 321-323

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jan Falkowski, *Ziemia lubawska – przyroda, historia, osadnictwo, społeczeństwo, gospodarka*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. M. Kopernika, Toruń 2006, ss. 866.

Wydawnictwo UMK publikując monografię Jana Falkowskiego *Ziemia lubawska – przyroda, historia, osadnictwo, społeczeństwo, gospodarka* podarowało mieszkańcom ziemi lubawskiej wspaniałą prezent. To niewątpliwie ważna i potrzebna praca. Należy w pełni zgodzić się z autorem, że książka jest pierwszym tak obszernym opracowaniem, omawiającym w sposób całościowy treści przyrodniczo-osadnicze, historyczno-społeczne i gospodarcze ziemi lubawskiej w jej długiej i bogatej historii. Jest to również hołd złożony przez Jana Falkowskiego zarówno jego najbliższym oraz tym wszystkim mieszkańcom ziemi lubawskiej, którzy na przestrzeni wieków przyczynili się do jej rozwoju. W słowie wstępnym autor przyznaje, że jest emocjonalnie związany z tą ziemią.

Prezentowana monografia składa się z pięciu obszernych rozdziałów, podzielonych na kilka podrozdziałów, a te z kolei na dodatkowe podpunkty. Bogatą monografią uzupełnia 85 tabel, 38 rycin i 440 zdjęć.

W rozdziale pierwszym, w sposób typowy dla tego rodzaju prac, omówiono środowisko przyrodnicze, uwzględniając przede wszystkim położenie geograficzne, budowę geologiczną, ukształtowanie terenu, klimat, warunki wodne, gleby, szatę roślinną, świat zwierzęcy a także typy krajobrazu naturalnego oraz formy degradacji, ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.

Rozdział drugi w całości poświęcony został przeszłości ziemi lubawskiej. Obejmuje on m.in. początki dziejów ziemi lubawskiej, sięgające około 10 tys. lat p.n.e. Autor zwraca uwagę na historyczną nazwę ziemi lubawskiej, która jak zauważył może mieć polskie, jak i pruskie pochodzenie. Jan Falkowski opierając się na ustaleniach wcześniejszych badaczy podaje za nimi, że po raz pierwszy nazwa „ziemia lubawska” występuje w języku łacińskim w dokumencie papieża Innocentego III z 18 lutego 1216 r. jako *terra Lubouia*. W dalszej części tego rozdziału scharakteryzowano początki chrystianizacji, przypadające na lata 1216–1226. Przez ponad dwa stulecia (w latach 1226–1466) ziemia ta znajdowała się pod panowaniem zakonu krzyżackiego. Wówczas ustalili się podział na trzy jednostki administracyjne: klucz lubawski należący do biskupstwa chełmińskiego z siedzibą w Lubawie, wójtostwo krzyżackie z siedzibą w Nowym Mieście Lubawskim, a od 1343 r. w Bratanie oraz klucz kapituły chełmińskiej z ośrodkiem w Kurzętniku. W latach 1466–1772 ziemia lubawska, jak podaje autor, była częścią Rzeczypospolitej Szlacheckiej. Według Falkowskiego i innych badaczy, na których powołuje się autor, był to okres rozwoju społecznego i ekonomicznego. Szczególnie trudne dla historii ziemi lubawskiej były lata 1772–1920. To czas ucisku narodowego i postępującej germanizacji, której z sukcesami opierali się mieszkańcy tej ziemi, zakładając m. in. polskie fabryki, kasy pożyczkowe, kółka rolnicze i organizacje o charakterze społeczno-kulturalnym.

Druga Rzeczypospolita to czas odbudowy ze zniszczeń I wojny światowej oraz odrodzenia narodowego. Dobrą koniunkturę brutalnie przerwała II wojna światowa. Do dewastacji tego obszaru przyczynił się zarówno okupant niemiecki, jak i Armia Czerwona. Na kolejnych stronach autor omawia trudne lata odbudowy po II wojnie światowej. Rozdział drugi kończy charakterystyka przemian politycznych, społecznych i ekonomicznych w okresie powstania i formowania się na ziemi lubawskiej Trzeciej Rzeczypospolitej.

W kolejnym, trzecim rozdziale, Jan Falkowski dokonał analizy osadnictwa miejskiego i wiejskiego ziemi lubawskiej na przestrzeni jej dziejów. Sporządził klasyfikacje fizjonomiczne poszczególnych wsi według ich kształtu przestrzennego. Wyodrębnił wsie o charakterze rolniczym, rolniczo-leśnym, rolniczo-turystycznym, rolniczo-przemysłowym, przemysłowo-usługowym oraz leśnym. Wartość tego rozdziału podnosi dokonana przez autora szczegółowa charakterystyka geograficzno-historyczna i społeczno-ekonomiczna 50 wsi i 7 miast.

Czwarty rozdział dotyczy zagadnień społecznych ziemi lubawskiej. Autor skoncentrował się przede wszystkim na takich kwestiach, jak zagadnienia demograficzne, wyznaniowe, podziały administracyjne i zarządzanie, wymiar sprawiedliwości oraz bezpieczeństwo publiczne. Kolejne podrozdziały poświęcone są edukacji, kulturze, ochronie zdrowia. Rozdział czwarty zamyka przedstawienie 31 sylwetek najbardziej zasłużonych obywateli ziemi lubawskiej na przestrzeni dziejów. Jest to wybór subiektywny autora monografii.

Rozdział ostatni – piąty dotyczy gospodarki. Autor na ponad dwustu stronach swojej pracy w sposób wyczerpujący i dobrze udokumentowany przedstawia najważniejsze działy w gospodarce ziemi lubawskiej. Dokonano analizy uwarunkowań przyrodniczych i pozaprzyrodniczych dla rozwoju rolnictwa, scharakteryzowano strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej. Ważną częścią rozdziału są obszernie opracowania dotyczące przemysłu, rozwoju budownictwa i gospodarki mieszkaniowej. Ze względu na osobiste zainteresowania badawcze autora, niezmiernie wartościowe są dwa ostatnie podrozdziały monografii, gdzie dokonano szczegółowej analizy zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego i strategii rozwoju lokalnego ziemi lubawskiej.

Po omówieniu treści monografii należy zwrócić uwagę na pewne jej fragmenty. Dotyczy to przede wszystkim tzw. „Przedśłowia” poprzedzającego każdy rozdział. Znajdują się tam wątki autobiograficzne, których raczej w pracach naukowych się nie zamieszcza.

Pewnym mankamentem, szczególnie w rozdziale poświęconym historii ziemi lubawskiej, ale i w innych, jest bardzo ograniczone operowanie przypisami. Autor przytacza informacje, których czytelnik nie może zweryfikować. Niektóre fragmenty oparte są na materiale już opracowanym, dlatego należałoby się zastanowić, czy tak szeroko powinno się je tu znowu publikować, jeżeli autor nie doszedł do nowych wniosków i ustaleń.

Odrębną sprawą jest sposób sporządzenia bibliografii, który kłóci się z ogólnie przyjętymi normami dla publikacji naukowych. Autor jest niekonse-

kwentny, jeżeli chodzi o podawanie liczby stron poszczególnych publikacji. Przy jednych są one podane, a przy innych nie ma. Brak informacji o numerze tomu, s. 846 (*Słowniki*), ten sam *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu* podany na s. 845 i 846. Redaktorem monografii *Ostróda. Z dziejów miasta i okolic* na s. 842 jest E. Kulig a na s. 847 A. Wakar. Wątpliwości budzi zakwalifikowanie prac magisterskich jako źródeł (s. 848–851).

Z obowiązku należy wytknąć tylko niektóre błędy językowe czy nieprecyzyjne podpisy pod fotografiami, np. na s. 21 występuje termin „farma”, który raczej nie był powszechnie używany w Polsce. Na s. 22, fot. 10 „Autor z małżonką podczas wyprawy w Monument Valery w st. Arizona (2005)” czy to podobieństwo krajobrazowe z Lubawszczyzną? Zbyt ogólne podpisy pod fotografiami na s. 36, 37 i jeszcze w wielu innych miejscach. Lapsusami językowymi są stwierdzenia zamieszczone na s. 118 (*Do krwawych potyczek, jak głosi legenda, doszło m. in. w rejonie Wałdyk i Łąkorza*) i 406 (*Wiele towarów nosi się do dziś na plecach*).

Reasumując należy stwierdzić, że czytelnik zainteresowany przeszłością, teraźniejszością i perspektywami rozwoju dawnej ziemi lubawskiej otrzymał wystarczający zasób wiadomości. Jan Falkowski zebrał w jedną całość to, co do tej pory było rozproszone. W ten sposób osiągnął zamierzony cel, którym było połączenie i opisanie zagadnień przyrodniczych, historycznych, osadniczych, społecznych i gospodarczych. Usterki nie obniżają wartości pracy. W pewnych fragmentach ma ona bardziej charakter popularnonaukowy, niemniej jest to kompendium informacji przydatnych czytelnikom.

Krzysztof Łożyński
(Olsztyn)